Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, кІошарІихкетаІ

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера деиз ◆ ШИНАРА, 15 ЯНВАРЬ, 1985 ШУ. ◆ № 7 (7042). ◆ Max 3 коп.

Планан совгІа 1 процент кхьхьегама оьсарле лакхъе а совгІа ечо промышленни продукцех 95 процентан кІезигІа йоьцург кхьхьегама оьсарле пенсъ-ера чотагІа хьже а, продукци хьаяра діадодар 0,5 процентан кІезигІа довцаш лохде. Планан совгІа 16 миллион сомал кІезигІа довцаш пайда бе.

Інлма-техническан прогресса карагІдаьнарех пайда а эцаш, керда техникан прогрессивни технологии производствана юкъеяьхьара тІеарзаьв 185 мероприятии чакхъяхьа, цу дакъе 37 производственни процессанна, участкеш, линена комплексни механизацийн автоматизацийн е. 3 эзарнал кІезигІа йоьцаш рационализаторийн изобретателийн предложенеш юкъеяьхьа.

(Нохч-ГІалгІай АССР къхьегамхоша 1985 шера ГІаьнгІачча социалистическа декларацийн).

ШЕРАГІА ЙОАРЖАЕ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ЯХЬ!

Техника кийча хилийтаг

ХЬАДЕР ТЕШАМЕ ДУ

Тха колхоза механизаторашц, мехмастерскеш боллолой, шолий еррига тарохьи оьрдагІьнька кхьхьегаш ба тракторашц, комбайнашц, тІехьювнза инвентарь ма хулла сихалІен тешамегІен тоаг ГІеррашц. Турахьан ІаІІа тоаг еаш хиняеча 42 тракторах 26 хІанаг кийчон муГІаре дІеоттийй, хІьаьта тІехьювнаьча инвентарах — 96 процент.

Техника ма хулла дикагІа тоьжра кхьаьстта термам тІаьбхийр. Мастерскоран арийлача хІара тракторна лаьрхІа ІаьшагІьчьна ноьнеси хьюк. Цунна юкъеболагІа мастерский заведующ, механик-контролер, трактор йолча бригада бригадир, колхоза хьлиьча тІаьхьожна комитетера эиеаш.

Мастерскеш болх бу нах ГІадбуташ хІама да хІаьнзаца тоаьлча тракторашта комисе лаьхка мах беш ашташ ХьаьстІ хилар. ХІаьо аьчьа, техника диагІа мел тоаг дукхагІа алаеш кІиу царна.

Мастерскеш боллолой дика йоьаьхо ЛьІ колхоза кунгаьлхошц. ЙІайха я цехий еррига помещенешца. Болх чакхбаьчьна лучча йиш йолаш а ба. Керда ешо а дика болх беш стаьнощ ч. Цу дукьха дукха тайп-тайпара оагахьаш хьаьа а тиндьнаьчул тІехьаГІа мехтаоттаьа а йиш хул.

Балха Нохкха опыт болаш дукха говзаначш ба механизеский мастерска. Масала, Кривцов Николай, трактор йолча бригада бригадир, колхоза хьлиьча тІаьхьожна комитетера эиеаш.

Мастерскеш болх бу нах ГІадбуташ хІама да хІаьнзаца тоаьлча тракторашта комисе лаьхка мах беш ашташ ХьаьстІ хилар. ХІаьо аьчьа, техника диагІа мел тоаг дукхагІа алаеш кІиу царна.

Мастерскеш боллолой дика йоьаьхо ЛьІ колхоза кунгаьлхошц. ЙІайха я цехий еррига помещенешца. Болх чакхбаьчьна лучча йиш йолаш а ба. Керда ешо а дика болх беш стаьнощ ч. Цу дукьха дукха тайп-тайпара оагахьаш хьаьа а тиндьнаьчул тІехьаГІа мехтаоттаьа а йиш хул.

Балха Нохкха опыт болаш дукха говзаначш ба механизеский мастерска. Масала, Кривцов Николай, трактор йолча бригада бригадир, колхоза хьлиьча тІаьхьожна комитетера эиеаш.

Тха колхоза механизаторашц, мехмастерскеш боллолой, шолий еррига тарохьи оьрдагІьнька кхьхьегаш ба тракторашц, комбайнашц, тІехьювнза инвентарь ма хулла сихалІен тешамегІен тоаг ГІеррашц. Турахьан ІаІІа тоаг еаш хиняеча 42 тракторах 26 хІанаг кийчон муГІаре дІеоттийй, хІьаьта тІехьювнаьча инвентарах — 96 процент.

Техника ма хулла дикагІа тоьжра кхьаьстта термам тІаьбхийр. Мастерскеш боллолой дика йоьаьхо ЛьІ колхоза кунгаьлхошц. ЙІайха я цехий еррига помещенешца. Болх чакхбаьчьна лучча йиш йолаш а ба. Керда ешо а дика болх беш стаьнощ ч. Цу дукьха дукха тайп-тайпара оагахьаш хьаьа а тиндьнаьчул тІехьаГІа мехтаоттаьа а йиш хул.

Балха Нохкха опыт болаш дукха говзаначш ба механизеский мастерска. Масала, Кривцов Николай, трактор йолча бригада бригадир, колхоза хьлиьча тІаьхьожна комитетера эиеаш.

Мастерскеш болх бу нах ГІадбуташ хІама да хІаьнзаца тоаьлча тракторашта комисе лаьхка мах беш ашташ ХьаьстІ хилар. ХІаьо аьчьа, техника диагІа мел тоаг дукхагІа алаеш кІиу царна.

Хоржамашта накъадолхаш

ИШТТА БЕЗАБОЛИЙТ КЪАХЬЕГАМ

Дяка специалист хілар айхха дуназдена за хіара зіамтіча сага, ший дегоъкъобаллъ професи херанаш хиларах. Хьаста из-гіулаг доагіаъ тайпара дика вішатіехьалькха хілар абитурієнта шийка хинна ца іош, пайдане да ерриагіа вай обществана.

Школай дешархочна тхоьй кулача вішатіехетарашка царна профессех дуьзаш «Шовй дегоъкъобаллъ бола хьа а херна, ошца доагіаъ тайпара ньаьхьге ирзаъ хьоначарда цо» — аьхка цін хеанча эрсий педагога Н. Д. Ушинские дешашца діайоьлаю оаха тхоьй царара ца боаллаш.

Профессиональни ориентацін яра юкъъера школай дешархочна тха училище бечча бахха кіййаен тіа латтаъ пошаш херина болх юкъъера доаркіаш. Цунах сий деш, юкъъера вахаре хьинарг дакъа лоьцаш уж хургбола оаралаш царна іомаир.

Из доаг доагіаъча тайпара юьсоьстадаш ньаьхьаш тхона гу педагогически коллективан общественни организацішен деш дар цхьаъ кога тіа дінхкар дуьхьа аша намтьаьр хьаьдда болгаддахарах. Профессиональни ориентація яра Хіара методически объединенна тіаІоагІаьй оаха республика тайп-тайпара районашца. Хіара шера январь бетта ева педагогически совете оаха чоагІаъ профориентацінонни болх бара плаьт, вітибрігадаш ца іоьгаьр. Ненка терно ю гу гіулакта тха училище, активисташца цхьа-на бонкка кіййоп болх бу преподавателашца, предметни комиссей председателашца, общественни приемкей членашца.

Хьалхе я кіййийй хьалтох кагирхой училище деша діаййеьн хиларах хоьм бен йолла аьрнашца, училища аьхарвн балхахи дуьнаш йола фотоьсьстаьвашца. «Дуьна тхо йолчча деша!», — ... Хьаш хул тха агитбригадай концертни программаш. Оаха бечча профориентационнийн балха тіа бонкка лоархіен бо-лаш комсомола райкомашца, культура районни отделашца, культура Ценой болх-лоцца тха дола аьлха бувьмаш ца Агитбригада. Цунах ньаьхьа цхьа-ца кіира хьалха діаболх райошкарна инкомплаша тха преподавателаш, дешархочна - выпускниканца вішатіехетарашца ду, культура Ценой администрацца дуьш агитколлективе хьаьн мегарццоьна денах. Районе ерригача школашца хьалтох объединеш. Агитбригада ДК ешача дийнахьа тхо долча хьоьшалгіа бахьно хул юьхьа школа выпускникашца, цар дай-ховлой.

Агитбригада балха программаца юкъъедоаладу оаха цу районе болх бечча тхоьй училище йістеньюкъарашца дола вішатіехетарашца а. Цар гулбеннарашца дуьш шоьй профессех, ньаьчьаьа а ца болхаш, дуьхьал культурасветучилище деша шоьш хьаьм бахьб цхьаъ хана. Ерригача отделений студенташ дуьш шоьй специальностех, дешача шеьга шоьш іомадаьр хьаьдоьх.

Белгалга ала деза тха хіара отделене агитбригадаш вішатіехенна хиларах а. Ший тайпара идеологическа а организационно а вішатіехьйна да хіара агитбригада бен бола болх.

Суженски, Шелковской, Шалински, Урус-Мартановски районий культура Ценошка вішатіехьгай оаха общественни принципаш, Уьхаза тіаоц кагирхой, парца бесленш, ца, лецнен еш, тхоьй училище уж деша бахнара тіехьаьг. Цудухьа, ду райоьнарна культура Ценошка культура болхлой надраш на тъаьр фуд хоьш даьг. Профориентаціи яра болх дика вішатіехьаьлькха бен хиларах бахьна аьттуьр ба ях.

Ишта, хилараш дара отделене преподавателаш Х. Матаев, М. Эдельсултанов, А. Филатов ноьй студенташца цхьана дуьнкхаза а ткаб Суженски, Шалински, Шелковской районашца. Уж вішатіехетарашца гетгара пайдане хул, хіара аьлча, училище деша юкъа студентаца гомадаьр, царна нарагіаьлькхар шоьшца деша ца бранлаьнна. Цудухьа концерташ чакхдаьлнаьчуьн тіехьаьгіа студенташа то а ойй, дукка ха йоьжех бераша тайп-тайпара хаттаьрах деш: «Хьаьвала хоьш ца хилча діаьдой училище деша?», «Хьаьвала іомаьрад совгіа кхы фу іомадау училище?», «Вокально-инструментальни ансамбль ойй пхи училище?». Цу Дерригача хаттаьрашца дикаьн хоьдам бо-лен йоьт тоа тіа преподавателашца студенташца.

Агитацінонни болх гетгара дина бу тха библиотечни отделене студенташца преподавателашца. Каст-маста вішатіехетарашца ду цар кагирхошца, библиотекара аьтта боьшача балхах дуьш. Ишта діаьдахча шера майй бетта ну отделене преподавателаш Р. Кагировах В. Разитдьлеевах ноьй студенташца кійй а ю Гудермесийн района культура отделаца, горонца цхьана пир выпускникий дайнаьшта лаьрхіа йола фотоьсьстаьвашца. «Дуьна тхо йолчча деша!», — ... Хьаш хул тха агитбригадай концертни программаш. Оаха бечча профориентационнийн балха тіа бонкка лоархіен бо-лаш комсомола райкомашца, культура районни отделашца, культура Ценой болх-лоцца тха дола аьлха бувьмаш ца Агитбригада. Цунах ньаьхьа цхьа-ца кіира хьалха діаболх райошкарна инкомплаша тха преподавателаш, дешархочна - выпускниканца вішатіехетарашца ду, культура Ценой администрацца дуьш агитколлективе хьаьн мегарццоьна денах. Районе ерригача школашца хьалтох объединеш. Агитбригада ДК ешача дийнахьа тхо долча хьоьшалгіа бахьно хул юьхьа школа выпускникашца, цар дай-ховлой.

Агитбригада балха программаца юкъъедоаладу оаха цу районе болх бечча тхоьй училище йістеньюкъарашца дола вішатіехетарашца а. Цар гулбеннарашца дуьш шоьй профессех, ньаьчьаьа а ца болхаш, дуьхьал культурасветучилище деша шоьш хьаьм бахьб цхьаъ хана. Ерригача отделений студенташ дуьш шоьй специальностех, дешача шеьга шоьш іомадаьр хьаьдоьх.

Белгалга ала деза тха хіара отделене агитбригадаш вішатіехенна хиларах а. Ший тайпара идеологическа а организационно а вішатіехьйна да хіара агитбригада бен бола болх.

СУРТА ТІА: агитцентре вешача харжарчочуьнца Гаьдаьоев Мурада Нібрах-Іаьмца къьмньаь деш ца агитаторашца Ф. Б. Корнгоьм Л. Б. Гонкортенках.

Н. ПЯНЕВА суьрт.

Массе а хана харжарчочуьнца хьаьйийлла, я СоагІаьнарна агитцентра. Кастмаста хул ухьаза уьх цера Советашца Хулана хоржамашца дуьхьаьдеина тайп-тайпара деш коьстаьле бальна ваьтта ба.

Ишта, хилараш дара отделене преподавателаш Х. Матаев, М. Эдельсултанов, А. Филатов ноьй студенташца цхьана дуьнкхаза а ткаб Суженски, Шалински, Шелковской районашца. Уж вішатіехетарашца гетгара пайдане хул, хіара аьлча, училище деша юкъа студентаца гомадаьр, царна нарагіаьлькхар шоьшца деша ца бранлаьнна. Цудухьа концерташ чакхдаьлнаьчуьн тіехьаьгіа студенташа то а ойй, дукка ха йоьжех бераша тайп-тайпара хаттаьрах деш: «Хьаьвала хоьш ца хилча діаьдой училище деша?», «Хьаьвала іомаьрад совгіа кхы фу іомадау училище?», «Вокально-инструментальни ансамбль ойй пхи училище?». Цу Дерригача хаттаьрашца дикаьн хоьдам бо-лен йоьт тоа тіа преподавателашца студенташца.

Агитацінонни болх гетгара дина бу тха библиотечни отделене студенташца преподавателашца. Каст-маста вішатіехетарашца ду цар кагирхошца, библиотекара аьтта боьшача балхах дуьш. Ишта діаьдахча шера майй бетта ну отделене преподавателаш Р. Кагировах В. Разитдьлеевах ноьй студенташца кійй а ю Гудермесийн района культура отделаца, горонца цхьана пир выпускникий дайнаьшта лаьрхіа йола фотоьсьстаьвашца. «Дуьна тхо йолчча деша!», — ... Хьаш хул тха агитбригадай концертни программаш. Оаха бечча профориентационнийн балха тіа бонкка лоархіен бо-лаш комсомола райкомашца, культура районни отделашца, культура Ценой болх-лоцца тха дола аьлха бувьмаш ца Агитбригада. Цунах ньаьхьа цхьа-ца кіира хьалха діаболх райошкарна инкомплаша тха преподавателаш, дешархочна - выпускниканца вішатіехетарашца ду, культура Ценой администрацца дуьш агитколлективе хьаьн мегарццоьна денах. Районе ерригача школашца хьалтох объединеш. Агитбригада ДК ешача дийнахьа тхо долча хьоьшалгіа бахьно хул юьхьа школа выпускникашца, цар дай-ховлой.

Агитбригада балха программаца юкъъедоаладу оаха цу районе болх бечча тхоьй училище йістеньюкъарашца дола вішатіехетарашца а. Цар гулбеннарашца дуьш шоьй профессех, ньаьчьаьа а ца болхаш, дуьхьал культурасветучилище деша шоьш хьаьм бахьб цхьаъ хана. Ерригача отделений студенташ дуьш шоьй специальностех, дешача шеьга шоьш іомадаьр хьаьдоьх.

Белгалга ала деза тха хіара отделене агитбригадаш вішатіехенна хиларах а. Ший тайпара идеологическа а организационно а вішатіехьйна да хіара агитбригада бен бола болх.

СЕНГА ХЬЕЖАШ БАГІА...

Вішан дукка ґаьна яц № 27-н № 28-ш йола хоржамаьй участнай агитцентраш. Цу Іа! — «Госкомнефтепродуктаьш» ялха управление болхлошца, шоллагІаьр — «Грозненфтехимремстроя» трестан коллективашца гІулакх деш я. Шенкие а Заводской района чубоагІаьш а я.

Хьалхаьнна лаття декхараш цхьаьрга эле а, бокъба, гІулакхаьш-ца бе-бе да ну шин агитцентре Цигарчоьн № 27 йолча участка агитцентраш дуьшаргда вай. Мичча хана хьо цигга чувьаьгіа шоьй дежурство діаьдой, чубьаьжча ньаьхьа хьаштаьш дувзаш, цар оаяьшш, довраш діаьнадо гургба шоьна участкоьн хоржамай комиссе члешца, агитцентра заведующи Мазуров Александр Харитоновичца, комиссе председателе Чеьсий Николай Михайлович, секретарь Вовченко Анатолий Яковлевич. Цудухьа хургда-ях ухьаза ерриагіа мел ина стендаш, графикаш, планаш цхьаьтхьажа, харжарчочуьнца беседаш яра, цар хьаштаьш довзара гІо деш дола дерригача литература, журналийн газетийн подписнийн кійй а ях нехолаш тіа яьшш хилар.

Агитцентре кастмаста чуоьдаш ньаьг бар.

— Александр Харитоновичца, оаха тахан ду дика бакъаьхьа да? — аьлна, хаттар а деш, агитцентре чубьаьр Нохч-ГІалгІай концертога болхлой: Десен Ирина, Дазаева Лайла, Бесултанова Ноьнка, Берсанова Ирина.

Победа проспектаьга №№ 20, 22 йолча ЦеношкА бахача нахаца беседаш яра, цар хьаштаьш довзара. Сийлахь - бонкхача Даймехка тіема ветеранаш а цига бІаьнарий деьзаьш а белгалбахара, уьх шера эгтара хьалха хьаьж тасса боагІаьрг болчи кагирхой шеераш діаьзара а 17-ча январе царгІ лаьрхіача вішатіехетаре уж тіаьхьара а деьхар оттаьг агитцентра заведующе ца ну кьонча хьалхаьха хьоьшца бола агитаторащ.

Хоржамашта ойй-ца яра болх дина дечабеш, цуьн бежонкаьн ахтаьбеш ба № 19 йолча СоагІаьнчарна юьхьчча школа хьедархой Корнтове Балхьудина БагІаьн Гомонртиева Башира Любан.

Массе а хана харжарчочуьнца хьаьйийлла, я СоагІаьнарна агитцентра. Кастмаста хул ухьаза уьх цера Советашца Хулана хоржамашца дуьхьаьдеина тайп-тайпара деш коьстаьле бальна ваьтта ба.

Ишта, хилараш дара отделене преподавателаш Х. Матаев, М. Эдельсултанов, А. Филатов ноьй студенташца цхьана дуьнкхаза а ткаб Суженски, Шалински, Шелковской районашца. Уж вішатіехетарашца гетгара пайдане хул, хіара аьлча, училище деша юкъа студентаца гомадаьр, царна нарагіаьлькхар шоьшца деша ца бранлаьнна. Цудухьа концерташ чакхдаьлнаьчуьн тіехьаьгіа студенташа то а ойй, дукка ха йоьжех бераша тайп-тайпара хаттаьрах деш: «Хьаьвала хоьш ца хилча діаьдой училище деша?», «Хьаьвала іомаьрад совгіа кхы фу іомадау училище?», «Вокально-инструментальни ансамбль ойй пхи училище?». Цу Дерригача хаттаьрашца дикаьн хоьдам бо-лен йоьт тоа тіа преподавателашца студенташца.

Агитацінонни болх гетгара дина бу тха библиотечни отделене студенташца преподавателашца. Каст-маста вішатіехетарашца ду цар кагирхошца, библиотекара аьтта боьшача балхах дуьш. Ишта діаьдахча шера майй бетта ну отделене преподавателаш Р. Кагировах В. Разитдьлеевах ноьй студенташца кійй а ю Гудермесийн района культура отделаца, горонца цхьана пир выпускникий дайнаьшта лаьрхіа йола фотоьсьстаьвашца. «Дуьна тхо йолчча деша!», — ... Хьаш хул тха агитбригадай концертни программаш. Оаха бечча профориентационнийн балха тіа бонкка лоархіен бо-лаш комсомола райкомашца, культура районни отделашца, культура Ценой болх-лоцца тха дола аьлха бувьмаш ца Агитбригада. Цунах ньаьхьа цхьа-ца кіира хьалха діаболх райошкарна инкомплаша тха преподавателаш, дешархочна - выпускниканца вішатіехетарашца ду, культура Ценой администрацца дуьш агитколлективе хьаьн мегарццоьна денах. Районе ерригача школашца хьалтох объединеш. Агитбригада ДК ешача дийнахьа тхо долча хьоьшалгіа бахьно хул юьхьа школа выпускникашца, цар дай-ховлой.

Агитбригада балха программаца юкъъедоаладу оаха цу районе болх бечча тхоьй училище йістеньюкъарашца дола вішатіехетарашца а. Цар гулбеннарашца дуьш шоьй профессех, ньаьчьаьа а ца болхаш, дуьхьал культурасветучилище деша шоьш хьаьм бахьб цхьаъ хана. Ерригача отделений студенташ дуьш шоьй специальностех, дешача шеьга шоьш іомадаьр хьаьдоьх.

Белгалга ала деза тха хіара отделене агитбригадаш вішатіехенна хиларах а. Ший тайпара идеологическа а организационно а вішатіехьйна да хіара агитбригада бен бола болх.

Ваьнарна ваьнарна ваьнарна

ДОККХА СОВГІАТ

Бррнгроссийскм социалистическ ихьк баннда-дечх толамаш дахарах Сунженски ялат Шамйдеча пурнта коллективанна енвай РСФСР-ан гостовной Министерствах юридическана бюлхоий профессоний ЦК-н хаттарш ца ло. Шо байракх. Чоагіа дог тіоздьийна болаш, доккха цІей хиннна тІаийнар из деза совгіат коллективо.

Тахана ялта ДІаийдиу пункт чоалхане боахам ба, цун доаладьа я дина нийчъ, механизаци ях йоіа дукха складан, ялат цІенаш ергеташ. Хіаза дукха хІинна ца эшаш хьалъяь яьннарг лархІа механгйоьалн я цхьаьхьха ялат складан, ялат цІенаш ергеташ. Хіаза дукха хІинна ца эшаш хьалъяь яьннарг лархІа механгйоьалн я цхьаьхьха ялат доиъьду поменент, иштта ваганан йоаьсеко найда.

Коллективна шоай беррнга тиз тІабахийта кхъхьег тІоадаз ца кхетийташ доаттІаъча бесса ялат лорадарг потребителанна ханнаьш из дІаладечйтарг. Цуйтуьйа Пидуьтуьн да дІадаьхьа шера по лаьхьа хьоькъаьнн. Валоьн продукце план 131 процент кхоначаьлаьй, найда хиннаб эьлъяІачуьн 16,7 процент дукхагІа.

Пурнта директора Арчаков Виктор Вахьо. Ялаьй коллективах лаьца дуьйцаш безамша цІераш яьлар дикагІойла болхлой: Темирханов Муьсай, Бекмурзаев Хьамзат, Бощарсиев Ольгай, Чеботорев Николай, Колоева Радиманна, Елаоева Зайдати, Оздоева Солдата, кхьчар.

Л. ЧАБАЕВ,
«Знамя труда» ялха Сунженски районна газета корреспондент.

ДикатІойла хьехамча

1984 шу чаьлдолаьн боккха хІаьр кхьчар. Грозненски шерастроительнийн объединенин болх бечо Наурзиева Вера Иванованнийга.

Кхьхьегача нагархоштта болх дика Іомабраьс, царна коммунистически ялетам лучо бенгалъаьларг дукхагІа ЦІерниг къаьстарчуьн «РСФСР дикагІойла хьехамча» яьа снйлен цІи цунна енна хиларьх хоам а беш, пятилетка заданеш ханат хьалха хьоначаьлъяр дуьйна ГІаийла доккхий социалистически ценхаьрашш хьоначаьнна кхы а лаьхьагІа хьоькъаьш цо гойтар лоьнг ловна бабкъкар цунна РСФСР лІегача промышленностн министера.

Дуьйна ба объединене коллективе ше болх бечо 31 шера Вера Ивановане хьебаьрашш.

СУРТА ТІА: В. Наумкина. Р. ЛУЩЕВА суртІ.

«Хьадувла, дагадовла вай!

ХІАНЗА-м ХЬАЛХА ДАЦ...

Дагадовла а алфавитн орфографик цхьаьн шера тІа лъьхьа дІеттаг е еза дукха хьа я.
Мишта латтаг из доттаг ладаьйна:
«Йожйла а ма дувла, йожьзара а ма дувла, дахкъаза а ма Іе» — яьхча фьалга тІа бущчаргара хьал да тахан газетий, журнала, книжкин издательство, телевидение, радио редакцей болхлошка. Юьй иттаІа хьал хуьрдан-ер хьаьнаьнна ГІалгІийн мотт хьехаьш болчх хьехархошка а.

ХІАНАД из ишта?

ЦІеьнгдаьл, хІанзара алфавит ГІалгІийн мотта хьоначаьлъеш дац. 1977 шера газето на доиг ГІоттадьадар. ШоолгІ-ваьле, 1980 шера арадаьлъяьна «ГІалгІийн орфографическ ийн словарь» тІа (оттаьдар И. А. Оздоев), дерригга ГІалгІийн дешаш ца хилларг совгІа, цунна тІа ийнйса лодарга боьшолш тІеьнгаьш моттигаш а лислу.

1980 шера Москве «Ярсий мотт» яьна ладаьйтаьстьа арахийнйча «Ярсий-ГІалгІийн словарь» (И. А. Оздоев) аьлча, цу тІа а орфографи телхаьш дуьхьдуьхьа кхаьв дешаш да: **пилла** (329 — шифрашсагІоьш), **пил** (672), **цІанду, цІанде, цІена, цІенде** (782), **сийде** (794), **сий доаде, сий доеца, сийдоаца** (530), **сий-дола, сий доле** (669), **дуьм** (290), **диьм** (416), **тийшбоьх** (264), **тийшта болх** (504) и. кх. дІ.

Хіара дийнахьа цинн печатин листа боьрмечча боьхонна корректора а ешаш, ГІалгІийн тоаде дешаш ба «Сердало» газета корректораш. Хіара авторо, редакце литературин болхлочо бе-бе хьоду дукха дешаш. Уш дешаш а баьхьуьл, — оагІув хьа а йийлле, хьалхаьнна іодулл словарь...

Алфавитах аьлча, дІаьхьи доацеш «я» алан ца хилар бахьан долаш нийслуча новкъарленех И. Оздоева («Сердало» 3. XI. 84) ихоначаьлъ болаш масалаш доладаьлъ: Из ийса да. Цо йоьду. «Йийхьа ова белгалъеча «я»-на тІа сийтера хьарах дийттача сакъаьхьа хуьрда, из из текъа ГІалгІийн а эшор хІаьш». Амма уш хьаранаш уттаде ихоначаьм болаш ца вай республикера типографеш.

Озара хьаранаш доаьш типографеш хилча-м дукхха шоолка алаьшш их, иІ, кх, цІ, чІ, и кхидарш цьхьаьдаьлаьй тарс хуьрьаьр.

Хіаьа вай йолча эрсий графина дарца тІа фу де йиш я вайга? Вай меттаца меі йоьсе мукъа оаз йІийхьа доацеш я. Сона хетаргахьа, ийса хуьрда уьх тайпара: «я» — доца, «я» — дІаьхьа ялта (сталь), «я» — доаца (**я, ябагр**), «я» — дІаьхьа «я» эьлк (железо), **эьса** (лшур), «я» — доца, «я» — дІаьхьа «я». Масала, дегъэ (сухой), **дегъэ** (градусн), и. кх. дІ. Боьхьалдар аьлче, тахан вай «я» алаьца белгалъеш йоьсе оаз «я» алаьца белгалъеш йоьсе оаз йІийхьа доацеш я. Хотаргахьа, іохьзанца алфавит оттадеча хана цунна тІа дІаьхьаьчаьнц.

Боьхьа, «я» яьа дифтонг ца хилча а метаргаьн, нагахьа саина, іаьхьехьа яьлаьн йІийхьа «е»-н іохьедаьлдаьр хуьре. Масала, **ямьа** хий (теплая вода), **ямьа** хий (питьевая вода) и. кх. дІ. Уш тайна дешаш-м **ямьа, дегъэ, бьеьсе, ямьеьм,** хьаьі дІаьхьо, яьдс а тарлу, іаьгахьа саина Іаймахоша цу дешаш дикна уйла йоІ.

ОРФОГРАФЕХ аьлча, со мутІаьхьа ва И. Оздоева хьажаьдоахача ІІердешш, арІан тІаьрахьдешаш, іолаьца причастий, белгаьш; лура, хоттаьлура доаьрий чаІхенаш — **чоь, чох** яьхьара, И. Оздоева яьхача тайнара, белгаьдешаш, куьдешаш, дуьтара лагІаьш тІаьрахьдешаш чаьхенаш тІеьха хозаш дола доаца а доаьаш еаде метаргаьн, амма цІаьхьа ведаььхьа аьтчаа деашх ерда доаш хьадеш хиттаа юкъе хьаьхоаш доца «я» массанахьа а ца яьдиче цІаьнне баьхьаьца да. Масала, **ферш, куьрдш, дешдаьхьа** яьа грамматина хьекаш доца дешаш юкъе хьаьстта хьаьоее я. из «я» доацеш яьдьеш. Цу совгІа, дукха, да йиттаьхьаьлъ дешнш из ца эшаш а: **юртобаьхьа** — сельхозхозяйственный — белгаьдешш, **юрта боьхьаш** (сельское хозяйство) — ІІердешш. Царна юкъе хьоьстам бара ниттиъ яьдича ийсаІа хуьрда уьх а хьыдола а цин дешах хьаьдаь дешаш.

Афинагаш «дж, «дз» дешаш хьаьсташ бара юкъе йоалайча аттагІа хуьрда. Цхьа хІама да уьхьаьв уйла е сваш, масала, бодж, ковж, ГІадж, хьыдола дешаш цолиг доажарегг цьхьаьлен таьхьа хьагарш да меі йІийхьа, дешаш оалаш хуьнцу. Соца хетачох (**тхьуьж — тхьуьжа, тІа тхьуьжа**) цІа масалаш хьа а ІІера доажара шиннш «еж» а шиннш «ла» я ядича ийсаІа хуьрдер, хІаьстта аьлча, хьаьлаьца а дашх бара ІІаргадаьлар дикагІа дагадоаріа школьнника, дуьйцаш хозачуьл. Йийнаька ницс ма аларг: «Вььзов дувлаш хезачуьл дикагІа дова, цкъа ІІаргадийнар».

Хіаьнарчу ГІалгІийн орфографиГІа тІаьрахьш иттиьнкара деш лаьхьехьа кхьаьстаьш яьду. Из ийса дац. Хіаьа? Цкъа-дале, изданеш арахийчара болх чоалхане берашбу ю. Цхьаьна йоду **тхьаьнаьн ютт, вожю — тхьаь итт** (уш шакхке вариант грамматинаьн могаш я). ИйсаІа хуьрда **цІийцин иттиьнн** кхьаьен **бІььнгаьн** — кхьаьстаьн йийча.

Керда орфографически словарь оттадеча заьнн хьаьстта уйла тІаьзийта еза цхьаьцадодуча дешай кхоьстам бара. Дукха маІаьнаьш долаш да (полисемин) сай варианташ. **ГІуьнкъ, ГІуьнкъ, ГІаьнкъ** (из доп словарь тІа дан) яха а кхы дукхха а дешаш. Масала, ІІаьмта бер (маленький ребенок), ІІаьмта сег (маленький человек), ІІісмта (немного), ІІісмта сег (немного сег), **Цхьаьн** (один) саг. Шинне **цхьаьна** (вместе). Хьаьлаьрадар чаьхьаьнга «а» доацеш, вож — доацеш ядича ийсаІа хуьрда.

Цхьаьнца предложеннн а йо са орфографе хьаьоьеьна. Масала, **ма** Іу, **бежа** ІІу хьаьстта яьду хІаьа, баьдда, уьх цхьана ядича аттагІа-м дар: **ашьканхьар, дотоьпхьр, ІІістаьпхьр** яьа дешаш ца хилар: **жаІу** — (чайка), **бежаІу** (скотник), и. кх. дІ. **Кхаьсег хьа дош цхьана яьду, хІаьта ІІаьа сег** — кхьаьста, хІаьа аьлча, ІІера доажарга ца меі йІийхьа **маІа** яхача деша «ча» яха чаьхьс ІІаьхьехьа. Боьхьалдар аьлчи, **ІІаьсег, маІасег, ІІаьсегах...**) **иштта боьхсег, йокхсег, ІІаьнгсег** уш дешаш цхьана яьдича а литературнийн мотта хуьлурер **кІоьжин, мурІІаьг** оаз. **ІІаьта чайнан** оаладо чоьна дарбашш доарХіаш цхьаьна а да. Эрсийн «ерунда» аьлаьн словарь тІа «вонцІоьн» аьннад. Из а дан йийса. Цунах **лечьхь хьаьнг**, Эса ЧІоьн бахчаг фьархьаьнгаьр, орстоьшш болчар **фарг** (фаьрг) оаг. **ВоьнцІолгах** эрсийн **сиинца** оаг, **дуьхІьаьгах — свитера.**

Цхьаьна я да — со ала бе-бе аьлаьн. Арахьнаьш я аьнна, словарь юкъе ца хьоьш дита йийн ян ньна мотторгаьр дешаш! Уш дешаш хьаьн юкъедаьлдаьрз соьгІа, скобкашна дашка а метаргаьр, хІаьа аьлча, историческ хиннча хІаьрех, турпалех ІІаьнгаьн. Из дешаш, метаргаьр, ІІаьсанна, персональний къаьмалий бенкалонаьн ца хилча, ньна тешаргга яьдьаьхьг..

Аьа хаьрг, эрсий мотторгаьр дукха архаьмаьн дІаьхьай, ньна. Из бакъда, амма молларІа а эрсий историческ ерсаьн яьдеча ІІаьсеш ца ньрча ньнаьна ньнаьхьа бийца мотт боьлийна масеьн бІьь ньн ца хьалха арадийна кнежкаьн, совгаьр да, ньна ІІо ле.

Бакъда, бесаьна ГІалгІийн меттга деанаьн ІІаьдолаьн арадььна цІьаьнца а словарь дан.

Цхьаьнца а дар са ала бе-бе аьлаьн. Іаьнг, ІІаьнгаьн кенийаьзен ІІа, телевиденен радиоен ГІоІла шоьшта по хозаш а да дешаш а доца, шоьшта доьзаш доца дешаш ДІа а йоаьш ядаьнца.

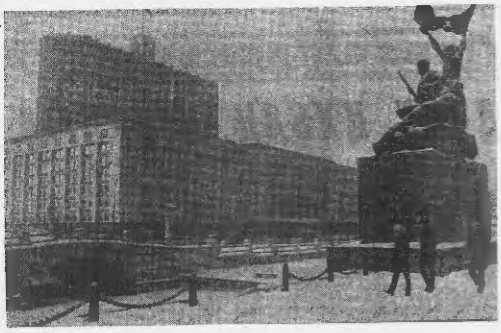

МОСКВА. 80 шу хьалхагІа пачахьа бІуца Пресне ламра тІемаш деш ер московскі пролетарскі дружинаш. 1905 шера Красни Пресне тІемаш лаьттача мІетте ІаьнаБолкушаьлгІашта ледоспостроительни комплекс хьалъаьлІ.

СУРТАШ ТІА: 1. РСФСР Советий ЦІан, БуьнБогІаЧа тІаьна юхье, турпалашта-дружинниашта, Пресне дьаьча баррекдаш тІемашца дакъа лаьрадыраьтта дегІа памятникан.

2. «Турпала иллиг, 1905 шу» яхача дюрамен фрагмент. Цу ТІа ТІе БуьсБогІаЧа тІаьна юхье баь тІом. Дюрмеа оттаьлІ «Красная Пресня» яхача Историко-революционний музея (СССР Революце Центральни музей филиал).

В. КОШЕВОЯ сурташ. ТАСС фотохроникА.

1905-1907 шерашка Россе хиннача революце 80 шу дузаш

Сийлахь-йокхахча Котолан 40 дузаш

Іадика хийла, Маш у·к!

ТІема бирсача шерашка фашистскі Германи йоьа а ваьнна, ваьнна ІаьнаЧа Котолан йоьаьхьа дакъа лаьрарех ва Николай Васильевич Осеев. Из ваьаш а боьх беш а яа «Серповодски - Навадский» яхача ирсдеш. Осеева тІема нинъ беллаьлаьхкаЧ ЦІеча седьлъ ордена, дукхачча медалашца, Верховни Главнокомандующе яьлача барка-лаьнца. Сийлен грамотаца.

Хьанарг кьаьхьг ер тІом ДІабаЬлачча шерашца а. Цо айхха дакъа лоцу кьоьа тІе хьа политически сакхетам болаш хьалхечеа.

Николай Васильевича Дайменкга ТІе ІаьнаЧа дакъа лаьцьа ва ваьнна баллаьлІ.

ТІом хьайнаЬ, аьлна дола бІьа цунна хезар Мацук яхача йоьаг тІа воьаш.

— Ма ... — боьх цо кьурган а деш, — 1941 шера 22 моне. Совет тха торговаЬ - кооперативни школера са новнъостаьнгІан тхо ПУ лоьаг тІа ІаьнаЧ сатессар. Лоьаг тІара іодовьла деза ха хьалгаьттар, цкьаьлга кагий ваьх ДІаоттаьх лаьтта валатканг гуьлеш бар, тІаьна ахьабаргш набарах боьвкан а хьагІоонтаьлаь а бар.

ЦІаьхха ніогІа дьаьр Кочновалон Михайла: «Ваьнгий, цкьа тІаьна хиннаг цигаІ» — аьлна. Цунна турмах ер ІоьаьлІа БІаргалйна хиннадр казарме дежурни йоьаьш ІІеса хиннан Пашнюн Іаьнг цинІ ниІ мсз-5 удаш йоагІаьш. Тхо ведарат дайдда цунна духььла дахача, цо хьала аьлар: «ТІом... хьайнаЬ».

Сийлаг ньа тхоьг комсомольскі собране саха лаьрхІар: массаьар а даььа а йоьаьш, фронте дахьа...

Эгара хьалдаьр тІом бІг Николай Васильевича 1941 шера сентябрь беттА, Смоленска таьна доаьгаьш хиннача Деепа яхача ер тІа. Массе оагІоаьхьа ТІаГІаргар иоьаьстаГІа. Баьхьа. ваЬ бІухой ниоаЬ са ца ихьдеш латар, цу духьа из моттиг мостаГІ-чуьнг. Іа а хиннийтаьхьр. Цу бирсача тІем тІа кога лаьта чов йІр Николай Васильевича.

Ньаьстта хьаьо тІаьхьалгар цунна а цун новъостаьнга а, из чов хилаьс нешинна іогальча кІада дечА йоьаьхача Яренскім фабрикех ньаьна ЦІе йоьаьш хьаьа. Ретгарг мотаьр ва ювлаш йоагаьр ЦІе. Ситаьлгаьра моркех хьалбеттаьлуш санна хетвар цІера аьа. Мехка чІоаьгІе эшаш йоьаь бийлаь ІІІаьадаьаьаьаьлу р г х з а. рах дог доьхьлга йоьаьш саьнна хетаьлора. Ваьнна. совсем бІухой деннаьо. маЬрадо, ньаьнхьаьо из ешабар. ЦІн ІоьаьгІа ньаьс хинна массехи салтге ведар, хІаьта дуьхьаьчарна цІера йоагаьбА чоьнаш йІр. ТІехьаьгІарнга хьаьр вар Николай Васильевича доттагІа - ростовчанин Игорь Бориснин. ХІаьта ер ше ньаьа тамашийна яьсар цІера ше ца деш.

Цкьа бутт совгІа ца яьлча, ваьнна деш хинна лаьар лаьтта-лаьаьгІ ньаьстта ТІехьа цунна ТІе ІаьнаЧа ньаьстта Атлас, цо гучаьбаьккаЬ радиане боаргаьш ранах ІаьнотгІа хуьн ньаьх дог ІаьнаЧ ІІІеІаьтаГІен хиларх кьоьгера бувзаьм. Белгалдаьькхаьд, из активность эгарга дакхаГІа болча моттигашца ньаьх ІаьнотгІа дуьнка дукхачІа хуьлаш хиларг. Зеденнад, дерригача тайпаьх ІІоьа цІе-на ранг хуьлаш болча ІІІаьй цІона доГІ нахьа 85 процент ранг. ньаьа а кулгІа а туьр болча моттигашца хуьлаш хиларг, хІаьта африканашца нар ньаьх хорвеш ІІоьа ницкестаьн хиларгІа ньаьа тІа ранг хинна нах 17 процент мара на хиларг. цкьаьсаьгІа, 80 процент совгІа барашта ІІоьгІийлен тІе е тоьхьа ІІоьаьгІ хиларг. Цунна ранг. Цудухьа, ІІаьгаьа санна маььха ультрафиолетовен ІІІанарий антинности ІІІеІа интенсивни ранг ІІоьаьгІ ваьнна ньаьа расчет а ІІ, ха ІІІІІ-я, геттара ІІІеІ-ЯІІІІ мара ІІаьаьг доаьшш, хуьрда ньаьа хеташ доагІа дазарг кеерам мел бокка ба...

— ДукхагІа хуьлаш хІаьа дагг тахІІІ нехкий ранах цамогаш хуьлаш ньаьх?

— Фу хуьрдар нехкий ранах, ерд ваьй. нагаььа санна ЛьІотта бахача нахах ваьш ТІаьІе ІІІа увзаш сейчанА? Гучаьлаьаьг. 10 — 15 шу дадьча цу дазарах цамогаш хуьлаш ньаьх ЛьІоаГІа ІІІеІаГІуьгхьаьр. ХІаьта тахІІІ ТІаьІе уьйаьш нах, ер ваьйа ньаьхьа ІІІа дале а, тІа-ІІІа дукхагІа хуьлаш лаьтт. ХІаьта ТІаьІе уьйаьш ньаьчІа ньаьгІ ка — чеана хуьлаш ранах. Из дуьзаьдена да ІІІаьдоГІа дьаьІе ду е ньаьх нехка баьхача ньаьа нахара образацен ньаьа ІІІаьоьгІ ньаьстта, ньаьта ньаьчаьн промышленности болаьІоьа ньаьх ньаьх технологи ІомаьаьІ.

Нарашн ТІеІ-ІІеІхьа ду ньаьстта ньаьх ньаьт хиларг царна ньаьтаьн климатически ньаьстта ньаьнта ньаьтуьр ньаьш хиларг терьаьл а деш, ньаьнна, ньаьнта тонаьаьш, ньаьоьн ньаьхоьн ньаьа ньаьа ньаьа